

Хенрик Сјенкјевич
СКИЦИ НАЦРТАНИ СО ЈАГЛЕН

INSTYTUT KSIĄŻKI

© POLAND

Ова издание е финансиски поддржано од
Институтот за литература во Краков –
преведувачка програма © POLAND

БИБЛИОТЕКА – *РАСКАЗИ/НОВЕЛИ*

За Издавачот
Филип Димевски

Уредник
Наталиа Лукомска

Наслов на оригиналот
Henryk Sienkiewicz,
SZKICE WĘGLEM, WYBÓR NOWEL

Превод од полски јазик
Филип Димевски и Наталиа Лукомска

Јазична редакција
Кристина Димкова

Компјутерска обработка
БЕГЕМОТ

Ликовно уредување
Бојан Димитријевиќ

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ
Забрането е копирање, умножување и објавување
на делови или на целото издание во печатени или
електронски медиуми без писмено одобрение од
издавачот.

Хенрик Сјенкјевич

СКИЦИ НАЦРТАНИ
СО ЈАГЛЕН

СОДРЖИНА

Јанко музикантот.....	7
Светилничар.....	19
Бартек победникот.....	44
Скици нацртани со јаглен.....	126

ЈАНКО МУЗИКАНТОТ

Тоа дете на свет дојде крeвкo, слабо. Сосетките, кои се беа собрале покрај каучот на родилката, вртеа со главите и над мајката, и над детето. Ковалка Шимонова, којашто беше најмудра, почна болната да ја теши:

„Дајте“, рече, „ќе запалам за вас свеќа, оти од вас ништо нема да биде, моја пријателке; вас веќе треба за на оној свет да ве подготвиме и по свештеник некого да испратиме, за тој гревовите да ви ги опрости“.

„Да!“, рече друга. „А момчето веднаш треба да се покрсти; тоа ни свештеникот нема да го дочека“, рече, „па добро ќе биде барем караконцол да не стане.“

Говорејќи така ја запали свеќата, а потем го зеде детето и го напрска со вода, така што тоа дури почна со очите да мижурка, па додаде:

„Јас тебе те крштевам во името на Отецот, Синот и Светиот Дух и ти го давам името Јан, а сега, душо христијанска, врати се од каде што дојде. Амин!“

Но, душата христијанска воопшто немаше желба да се врати од каде што дојде и да го напушти слабичкото тело, туку напротив, колку што можеше со нозете почна да го клоца телото и да плаче, макар што толку слабо и жалосно, што сосетките велеа: „Некој ќе си помисли оти е некое маче, маченце или нешто такво!“

Испратија човек да го повика свештеникот; тој дојде, си го стори своето, замина, на болната ѝ стана подобро. Следната седмица жената се фати за работа. Момчето едвај дишеше, но дишеше; дури кога имаше четири години на пролет кукавицата го навести крајот на болеста, така што се поправи и во какво-такво здравје дојде до десеттата година од животот.

Детето секогаш беше слабо и исончано, со надуен стомак, но со пропаднати образи; имаше бушава, како сено коса, речиси бела, која му паѓаше преку светлите, ококорени очи, кои го гледаа светот, небаре во некаква неизмерна далечина беа загледани. Зимоска седнуваше покрај печката и тивко плачеше од студ, а понекогаш и од глад, бидејќи мајка му немаше што да стави ниту во печката, ниту во грнето; летоска одеше во мизерна кошула опашана со платнен ремен и со сламена шапка со искинат перваз, од под кој сиркаше, подавајќи ја главата нагоре како птица. Мајка му, безимотна селанка, којашто живееше од ден за ден, небаре беше ластовица под туѓа стреа, можеби и го љубеше на свој начин, но го биеше доста често и обично го нарекуваше „чудак“. На осум години веќе одеше како калфа на сточар по добитокот или,

кога во колибата немаше ништо за јадење, одеше по печурки во шумата. Тоа што таму некогаш волк не го изеде, тоа беше Божја милост.

Момчето не беше многу паметно и како селските деца при разговор со луѓето прстот во уста си го ставаше. Дури ниту луѓето не се надеваа дека ќе се воспита, а уште помалку се надеваа оти мајка му од него ќе дочека некаква полза, бидејќи ниту за работа не го бидуваше. Не се знае од каде тој таков се погоди, но само за една работа беше лаком, односно за музика. Насекаде ја слушаше, а кога малку потпорасна, тој веќе на ништо друго не мислеше. Се случуваше да појде во шумата по стоката или со корпичка по боровинки, па да се врати без боровинки и шушкајќи да говори:

„Мамичке! Нешто во шумата ’свилеше‘. Леле! Леле!“

А мајка му на тоа:

„Ќе ти засвирам јас, ќе ти засвирам! Не бој се!“

Понекогаш со својата дрвена лажица му создаваше музика. Момчето врескаше, ветуваше дека веќе нема тоа да му се повтори, а сепак мислеше дека нешто во шумата свиреше... Што? Дали тој знаеше?... Боровите, буките, брезите, сојките, сè свиреше: целата шума и готово!

Ехото исто така... Во полето му свиреше пелинот, во овоштарничето крај колибата му цврцореа врапчињата, така што дури вишните се тресеа! Навечер ги наслушнуваше сите звуци какви што ги има на село и сигурно си мислеше оти целото село свири. Кога го испратија на

работа, ѓубривото да го расфрла, тогаш дури ветерот во вилата му свиреше.

Така еднаш го виде надзорникот, како стои со разбушавена коса и го слуша ветерот како цвили во дрвената вила... го виде, го отпаша ременот и му даде добар ќотек. Но, што сето тоа вредеше! Луѓето го нарекуваа „Јанко Музикантот“! Напролет бегаше од дома за да свира на шупелката покрај потокот. Ноќе, кога жабите почнуваа да крекаат, кукавиците да кукаат по ливадите, бумбарите да брмчат по росата; кога петлите пееја во кокошарниците, тогаш тој не можеше да спие, само слушаше и само Бог знае тој какво свирење во тоа слушаше... Мајка му во црква не можеше да го носи, бидејќи, како што бидуваше, кога оргулите ќе зататнеа или кога слатки гласови ќе запееја, тогаш на детето очите му се замаглуваа, небаре веќе не гледаа од овој свет...

Селскиот стражар, којшто ноќеска одеше по селото и за да не заспие ги броеше ѕвездите на небото или тивко разговараше со кучињата, многупати ја беше видел белата кошула на Јанко како се прикрадува во темнината кон крчмата. Но, момчето не одеше во крчмата, туку само крај крчмата. Таму, прикривајќи се покрај сидот, слушаше. Луѓето играа оро, одвреме-навреме понекој селанец вреснуваше: „И-ха!“ Се слушаше тупотење на чевли, потем повторно гласовите на девојките: „Ајде!“ Виолините тивко пееја: „Ќе јадеме, ќе пееме, ќе се веселееме“, а виолончелото со груб глас гордо ги следеше: „Да даде Господ! Да даде Господ!“

Прозорците блештеа од светлината, а секоја греда во крчмата исто така изгледаше како да трепери, пее и свири, а Јанко слушаше!...

Што ли само тој би дал, кога би можел да има таква виолина којашто тенко свири: „Ќе јадеме, ќе пееме, ќе се веселееме“. Такво кутивче коешто свири. Да! Но, од каде да го најде? Каде прават такви? Кога барам еднаш би му дозволиле во рака да држи нешто такво!... Но, не! Нему дозволено му беше само да слуша, па вообичаено слушаше сè додека гласот на стражарот не се слушнеше зад него во темнината:

„А ти нема ли да си одиш дома, досаден еден?“

Тогаш бегаше дома на своите боси стапала, а зад него во темнината трчаше гласот на виолините: „Ќе јадеме, ќе пееме, ќе се веселееме“, и сериозниот глас на виолончелото: „Да даде Господ! Да даде Господ! Да даде Господ!“

Кога можеше да слуша виолини, дали на свеченостите, дали на веселбите, тоа веќе за него беше голем празник. Потоа се пикаше зад печката и по цели денови ништо не говореше, гледајќи како мачка со блескавите очи од темнината. Потем самиот си направи виолина од дрвени штици и коњски влакна, но таа не сакаше да свири толку убаво како виолините во крчмата: брмчеше тивко, многу тивко, токму како некакви мушички или комарци. Сепак, на неа свиреше од утро до вечер, иако поради тоа добиваше ќотек, така што на крајот изгледаше како набиено незрело јаболко. Но, таква беше неговата природа. Детето сè повеќе слабееше,

само мевот секогаш му беше голем, бушавата коса му стануваше сè погуста и очите сè пошироко отворени, макар што најчесто со солзи залеани, но образите и градите му пропаѓаа сè подлабоко и подлабоко...

Воопшто не беше како другите деца, покоро беше како неговата виолина од дрвени штици, која едвај брмчеше. Притоа, пред жетвата примираше од глад, бидејќи најчесто живееше од суров морков и од желбата за поседување на виолина.

Но, таа желба ништо добро не му донесе.

Во локалниот дворец лакејот имаше виолина и одвреме-навреме приквечер свиреше на неа, за да ѝ се додворува на госпоѓицата слугинка. Јанко понекогаш се прикрадуваше помеѓу лопенот дури до отворената врата на слугинската одаја, за да ја погледа виолината. Таа висеше токму на сидот спроти вратата. Така таму момчето сета своја душа ја испраќаше кон неа преку своите очи, бидејќи му се чинеше оти тоа е некаква недостапна реликвија за него, којашто не смее да ја допре, оти тоа е некаква негова најдрага љубов. А сепак страшно ја посакуваше. Сакаше барем еднаш да ја има в рака, барем одблизу да ја погледне... Кутрото мало селско срце на таа помисла трепереше од среќа.

Една ноќ никого немаше во слугинската одаја. Господарите одамна беа во странство, куќата остана пуста, па така лакејот отседнуваше на другата страна кај госпоѓицата слугинка. Јанко, сокриен во лопенот, веќе одамна гледаше низ широко отворената врата кон целта на

сите свои копнежи. Токму тогаш на небото месечина беше полна и откосо влегуваше во слугинската одаја низ прозорецот, отсликувајќи го на спротивниот сид во форма на голем светол квадрат. Но, тој квадрат полека се доближуваше до виолината и на крајот сосема ја осветли. Тогаш во темната длабочина изгледаше како од неа да се одбива некаква сребрена светлина; особено испапчените свиоци беа толку силно осветлени, така што Јанко едвај можеше да гледа во нив. Во овој блесок сè прекрасно се гледаше: вдлабнатите страни, струните и свиената рачка. Чивиите на рачката светеа како светулки, а долж неа висеше гудалото налик на сребрена прачка...

Ах! Сето тоа беше прекрасно и речиси магично; а и Јанко сè полакомо гледаше. Чучнат во лопенот, со лактите потпрени на слабите колена, со отворена уста, гледаше ли гледаше. Ту стравот го задржуваше на место, ту некаква непобедлива желба го туркаше напред. Дали се тоа некакви магии, или што?... Но, таа виолина во светлината повремено изгледаше како да се приближува, небаре пловеше кон детето... На моменти светлината згаснуваше, за повторно да просјае уште повеќе. Магии, очигледно магии! Во меѓувреме дувна ветер; тивко зашумија дрвјата, зашумоли лопенот, а Јанко како јасно да слушна:

„Оди, Јанко! Во слугинската одаја нема никого... Оди, Јанко!...“

Ноќта беше светла, јасна. Во градината над барата славеј почна да пее и да црцори тивко, а потем погласно: „Оди! Појди! Земи ја!“ Ноќна

ластовичка со тивок лет добродушно прелета околу главата на детето и извикна: „Јанко, не! Не!“ Но, ноќната ластовичка одлета, а славејот остана и лопенот сè појасно мрмореше: „Таму нема никој!“ Виолината повторно блесна...

Кутрата мала склопчена појава, полека и внимателно се помрдна напред, а во меѓувреме славејот тивко цврцореше: „Оди, Појди! Земи ја!“

Белата кошула светкаше сè поблизу до вратата на слугинската одаја. Веќе не ја крие црниот лопен. На прагот од одајата се слуша брзото дишење на болните гради на детето. Уште еден миг, белата кошула исчезнува, уште само едно босо ноце сирка зад прагот. Залудно, ноќна ластовичко, прелетувааш уште еднаш и извикнувааш: „Не! Не!“ Јанко веќе е во одајата.

Огромните жаби веднаш закрекаа од барата во градината, небаре преплашени, но потоа стивнаа. Славејот престана да црцори, лопенот престана да шумоли. Во меѓувреме Јанко ползеше тивко и внимателно, но веднаш страв го зафати. Во лопенот се чувствувааше како кај себе, како диво животинче во грмушка, а сега беше како диво животинче во стапица. Неговите движења станаа нагли, здивот краток и кркорлив, притоа го прегрна и темнината. Тивка летна секавица, прелетувајќи помеѓу исток и запад, уште еднаш ја осветли одајата и Јанко на четири нозе пред виолината со главата крената нагоре. Но, секавицата згасна, месечината ја прекри облак и веќе ништо не се гледаше, ниту се слушаше.

Дури по миг од темнината излезе тивок и плачлив звук, небаре некој невнимателно струни допрел – и одеднаш...

Некаков груб, поспан глас, излегувајќи од аголот на одајата, гневно праша:

„Кој е таму?“

Јанко го задржа здивот во градите, но грубиот глас повторно праша:

„Кој е таму?“

Ќибритчето почна да трепери по сидот, стана светло, а потоа... Ех! Боже! Се слушаа клетви, удари, детски плач, извикнување: „О! Господе!“ Лаеж на кучиња, играње на светлина по стаклата, врева во целиот дворец...

Следниот ден кутриот Јанко веќе стоеше на суд пред селскиот началник.

Зар требаше да го судат како крадец?... Секако. Го погледнаа началникот и поротниците како стои пред нив со прстот в уста, со ококорени, преплашени очи, мал, слаб, извалкан, истепан, пред нив стои не знаејќи каде е и што сакаат од него? Како да се осуди таква беда која има десет години и едвај на нозе стои? Во затвор да се испрати или како?... Притоа треба да се има малку милост над децата. Нека го земе стражарот, нека го подбере со стапот за другпат да не краде и толку.

„Така треба!“

Го викнаа Стах, којшто беше стражар:

„Зем го и дај му ќотек за памет.“

Стах кимна со својата глупава, животинска глава, го зеде Јанко под пазуви, небаре беше некакво маче, и го одведе во амбарот. Детето, да-

ли не разбираше за што се работи, дали толку многу се преплаши, така што ниту збор не одзбори, само гледаше како преплашена птица. Зар тој знае што со него прават? Дури кога Стах во амбарот го грабна в раце, го испружи на земја и, откако си ги подвитка ракавите од кошулата, замавна, дури тогаш Јанко крикна:

„Мамичке!“, и при секој удар на стражарот со прачката, тој викаше: „Мамичке! Мамичке!!“, но сè потивко, послабо, сè додека детето не замолкна и веќе не викаше мамичке...

Кутрата, искршена виолина!...

„Еј, глупав, зол Стаху! Кој така деца бие? Та тоа е мало и слабо и отсекогаш било едвај живо“.

Дојде мајката, го зема момчето, но мораше на раце да го однесе дома... Следниот ден Јанко не стана, а третиот вечерта веќе спокојно умираше на каучот врз грубиот килим.

Ластовичките црцореа на црешата, којашто растеше над клупата; сончев зрак влегуваше низ прозорецот и со светлина ја облеваше златната, разбушавена глава на детето и лицето, во кое не остана ниту капка крв. Овој зрак наликуваше на патот, по којшто малата душа на момчето требаше да појде. Добро е што барем во мигот на смртта заминуваше по широк, сончев пат, бидејќи за време на животот патот по кој тој одеше беше навистина трнлив. Во меѓувреме слабите гради сè уште се движеа од дишењето, а лицето на детето како да беше заслушано во селските одгласи, коишто влегуваа низ отворениот прозорец. Беше квечерина, па девојчињата кои се враќаа од сеидба,

пеџа: „Жнала, жнала бела Мара...“, а од правец на потокот допираа звуци на шупелки. Јанко слушаше за последен пат, како селото свири... На килимчето крај него лежеше неговата виолина од дрвени штици.

Одеднаш лицето на детето коешто умираше се разведри, а од бледите усни излезе шепот:

„Мамичке?...“

„Што е, синко?“, се одсва мајката, којашто ја гушеа солзите...

„Мамичке, Господ Бог на небото ќе ми даде вистинска виолина, нели?“

„Ќе ти даде, синко, ќе ти даде!“, одговори мајката; но, повеќе не можеше да зборува, бидејќи одеднаш од нејзините закоравени гради избувна насобраната жалост, па само застенка: „О, Исусе! Исусе!“, и падна со лицето на ковчегот и викна во плач, небаре го загубила разумот или како човек којшто гледа оти од смртта нема да ја истргне својата љубов...

И не ја истргна, бидејќи кога повторно стана и го погледна детето, очите на малиот музикант додуша му беа отворени, но беа неподвижни, а лицето му беше мошне сериозно, мрачно и скаменето. Сончевиот зрак исто така замина...

Почивај во мир, Јанко!

*

Утредента во дворецот господарите се вратија од Италија, заедно со нивната ќерка и кавалерот, којшто ѝ се додворуваше. Кавалерот вели:

„*Quel beau pays que l'Italie*“¹.

„И колку уметнички народ се. *On est heureux de chercher là-bas des talents et de les protéger*²...“, додаде госпоѓицата.

Над Јанко шумолеа брезите...

1 *Quel beau pays que l'Italie* – Колку убава земја е Италија. (прев.)

2 *On est heureux de chercher là-bas des talents et de les protéger* (фр.) – Задоволство е таму да се пронаоѓаат таленти и да се поддржуваат. (прев.)